

УДК 35.07/.08:342.9]-027.21

ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ПРИНЦИПІВ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ПРОЦЕДУРИ В НАУЦІ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

I. В. Криворучко,
аспірант кафедри державознавства і права,
Національна академія державного управління при Президентові України

У статті проведено аналіз поняття «принцип» в науках державного управління, права та філософії. Проаналізовано позиції вчених щодо тлумачення дефініцій «принципи державного управління», «принципи адміністративного права» та «принципи адміністративних послуг», на підставі чого сформульовано авторське поняття «принципи адміністративної процедури».

Розкрито актуальність і важливість дослідження принципів адміністративної процедури з урахуванням кардинального перегляду сутності й змісту останнього. Визначено роль цих принципів у державно-управлінській діяльності.
Ключові слова: принципи, адміністративна процедура, державне управління, адміністративна послуга.

I. V. Kryvoruchko,
post-graduate student of the Chair of State Studies and Law,
National Academy for Public Administration under the President of Ukraine

DEFINITION OF THE ADMINISTRATIVE PROCEDURE PRINCIPLES IN THE SCIENCE OF PUBLIC ADMINISTRATION

The article is devoted to the analysis of prominent scholars' scientific positions concerning the definition of the term «principles of administrative procedure». The term «principle» in the sciences of public administration, law and philosophy was analyzed in the article. The author's concept of «administrative procedure principles» was formulated on the basis of this analysis.

The attention is paid to the urgency and importance of the studies of administrative procedure principles with consideration of the cardinal review of the essence and contents of the latter. The role of these principles in public administration is determined.

Key words: principles, administrative procedure, public administration, administrative service.

И. В. Криворучко,
аспірант кафедри державознавства і права,
Національна академія державного управління при Президенті України

ОПРЕДЕЛЕНИЕ ПОНЯТИЯ ПРИНЦИПОВ АДМИНИСТРАТИВНОЙ ПРОЦЕДУРЫ В НАУКЕ ГОСУДАРСТВЕННОГО УПРАВЛЕНИЯ

В статье проведен анализ понятия «принцип» в науках государственного управления, права и философии. Проанализированы позиции ученых относительно толкования определений «принципы государственного управления», «принципы административного права» и «принципы административных услуг», на основании чего сформулировано авторское понятие «принципы административной процедуры».

Обращено внимание на актуальность и важность исследования принципов административной процедуры с учетом кардинального пересмотра сущности и содержания последнего. Определена роль этих принципов в государственном-управленческой деятельности.

Ключевые слова: принципы, административная процедура, государственное управление, административная услуга.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Діяльність органів державного управління, що реалізується в межах їх відносин із фізичними та юридичними особами та спрямована на реалізацію їхніх прав, свобод і законних інтересів, здійснюється в межах адмі-

ністративної процедури. На сьогодні необхідно констатувати важливість принципів адміністративної процедури для реалізації прав, свобод і законних інтересів громадян у відносинах із публічною адміністрацією, відповідно до чого дедалі більше актуалізується питання встановлення їх сутності як державно-управлінської категорії.

© Криворучко І. В., 2016

З огляду на це вбачається актуальною потреба дослідження поняття «принципи адміністративної процедури».

Аналіз останніх публікацій за проблематикою та виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Сьогодні у вітчизняній науці державного управління принципи адміністративної процедури ще не отримали належного тлумачення. Це пояснюється, насамперед, відсутністю законодавчого регулювання адміністративної процедури, а також недостатністю узагальнення європейського досвіду як її правового регулювання і реалізації, так і принципів, покладених в її основу. Вітчизняні науковці здебільшого досліджували класифікації принципів адміністративної процедури та зміст конкретних принципів. Серед учених-адміністративістів ці питання були предметом розгляду В.Б.Авер'янова [1; 4], П.О.Баранчика [6], Ю.П.Битяка [3], А.М.Колодія [13], А.А.Пухтецької [18], В.П.Тимощука [2], Г.Й.Ткач [20], О.О.Уварової [21]. У науці державного управління принципи адміністративної процедури самостійним предметом наукової розвідки не були. Натомість, дослідники Т.О.Буренко [7], М.Б.Острах [17], О.М.Соловійова [19], К.В.Химичук [23] досліджували принципи надання адміністративних послуг. Водночас у науці державного управління такі науковці, як Г.В.Атаманчук [5], З.Р.Кісіль та Р.В.Кісіль [12], В.Я.Малиновський [14], Н.М.Мельтюхова [15], Н.Р.Нижник [16] обґрунтували сутність принципів державного управління, що є для нас важливим з огляду на те, що адміністративна процедура є різновидом процедур державно-управлінської діяльності.

Формулювання цілей (мети) дослідження. Метою статті є визначення поняття «принципи адміністративної процедури» та розкриття його сутності. Задля досягнення поставленої мети доцільним стає розкриття змісту поняття «принцип», проаналізувати позиції вчених щодо тлумачення дефініцій «принципи державного управління», «принципи адміністративного права» та «принципи адміністративних послуг», сформулювати авторське визначення поняття «принципи адміністративної процедури».

Виклад основних результатів та їх обґрунтування. Питання принципів є багатограним, а в сукупності з поняттями, законами та категоріями принципи є підґрунтям будь-якої науки, у тому числі й науки державного управління. Проте і нині не існує єдиного доктринального підходу до розуміння принципу як наукової категорії.

У загальних розробках поняття «принцип» тлумачиться як: 1) основне вихідне положен-

ня якої-небудь наукової системи, теорії і т. ін.; 2) особливість, покладена в основу створення або здійснення чого-небудь, спосіб створення або здійснення чогось [8, с. 1125]. Філософське розуміння принципу зводиться до основи, начала [22, с. 543].

Як відмічає А.А.Пухтецька, слово «принцип» в європейських країнах почало вживатися ще з часів середньовіччя, беручи своє коріння від давньофранцузького слова «*principe*» та латинського «*principium*», які, у свою чергу, походять від латинського «*princeps*», що означає лідер, імператор [18, с. 11]. Узагальнивши різні думки щодо сутності принципу, що наведені в зарубіжних довідниково-енциклопедичних джерелах, А.А.Пухтецька виділяє такі характеристики: а) принцип як основоположна правда (істина), закон, доктрина або припущення, що об'єднує принцип як загальне правило або стандарт, та принцип як сукупність моральних та етичних стандартів; б) принцип як визначена наперед політика або спосіб дії; в) принцип як основа або необхідна якісна складова або елемент, що визначає внутрішню природу або окремі характеристики поведінки; г) принцип як правило або закон, що стосується функціонування природних феноменів або механічних процесів.

Слід зазначити, що питання принципів адміністративної процедури є явищем, яке перебуває на стику таких двох наук, як державне управління і право, насамперед адміністративне. Це зумовлено поняттям адміністративної процедури як формалізованого порядку, урегульованого нормами адміністративного права та одного з процедурних видів діяльності органів державного управління щодо реалізації прав, свобод, обов'язків та інтересів фізичних і юридичних осіб. Також адміністративну процедуру розглядають як порядок послідовно здійснюваних процедурних дій щодо розгляду та вирішення індивідуальної адміністративної справи [2, с. 24].

У науці державного управління є кілька підходів до розуміння поняття «принцип». Зокрема, в Енциклопедичному словнику з державного управління принцип розглядається як прояв закономірностей, які відображені у вигляді певного наукового положення, що застосовується в теоретичній і практичній діяльності людей у сфері державного управління [10, с. 561].

На думку Н.Р.Нижник, під принципами державного управління слід розуміти об'єктивні закономірності й відносини, що визначають зміст, структуру та життєдіяльність компонентів державного управління [16, с. 17]. Важливою для нас

є позиція науковця, що принципи хоч і є науковими положеннями, але вони мають бути закріплені правом та використовуватися в теоретичній та практичній державно-управлінській діяльності людей.

Подібної думки дотримуються і Н.М.Мельтюхова та Г.В.Атаманчук. Зокрема, Н.М.Мельтюхова вказує, що «принципи державного управління – це керівні правила, що відбивають зміст законів і закономірностей і мають бути закріплені в нормативно-правових документах та використовуватися в науковій і практичній діяльності фахівців з управління» [15, с. 68]. Г.В.Атаманчук зазначає, що принципи державного управління «являють собою закономірність, відношення чи взаємозв'язок суспільно-політичної природи та інших груп елементів державного управління (системи онтологічних елементів), виражену у вигляді певного теоретичного положення, закріпленого в більшості своїм правом і застосовуваного в пізнавальній і практичній діяльності людей у сфері управління» [5, с. 236].

Подібне визначення цього терміна надається й іншими авторами, які розуміють принципи як «основні, вихідні положення, на яких ґрунтується і функціонує управлінська діяльність і які можуть бути сформульовані у вигляді певних правил, закріплених правом» [12, с. 74]. Науковці підкреслюють, що принципи державного управління мають ґрунтуватися на законах розвитку суспільства, відповідати цілям управління, відображати їх основні якості та закріплюватися в нормативних документах [14, с. 225].

Таким чином, у межах наукових підходів представників державно-управлінської науки, можна виокремити два підходи, відповідно до яких принципи розуміються: 1) як закономірності; 2) як керівні (основоположні) правила, ідеї, положення. При цьому науковці сходяться в думці, що принципи мають бути зафіксовані нормами права.

У науці адміністративного права принципи розглядаються як основні засади, ідеї, що характеризуються універсальністю, загальною значущістю, вищою імперативністю [24, с. 110].

Характерною особливістю принципів адміністративного права є те, що вони відображають закономірності його розвитку і напрями та механізми адміністративно-правового регулювання суспільних відносин [4, с. 75; 20, с. 35], тобто принципами є ідеї, які закріплені в нормах адміністративного права та є відображенням його розвитку.

Існує підхід, у межах якого наголошується на тому, що принципи адміністративного пра-

ва мають об'єктивно відбивати як інтереси держави, так і суспільства [3, с. 33]. Інакше кажучи, головним у цьому визначенні є поєднання об'єктивного і суб'єктивного, розуміння того, що принципи не виникають на пустому місці й вбирають у себе все, що формувалося протягом багатьох століть, уключаючи і нинішній етап їх розвитку. У частині дослідження принципів адміністративного права цікавою є думка, висловлена П.О.Баранчиком, про те, що «...принципи адміністративного права є не лише ті засадничі, базові, основні положення, які закріплюються у законодавчих актах, а й решта, проте саме ті з них, які є закріпленими на законодавчому рівні, складають основну їх частину...» [6, с. 36].

Існує дещо інша позиція щодо формалізованості принципів у праві. Так, В.М.Завгородня вважає, що принцип може бути як визначений правовими нормами, так і впливати зі змісту правового регулювання [11].

Таким чином, у науці адміністративного права також є різні підходи до поняття та ступеня формалізованості принципів, а також явищ, що в них відображені.

Щодо розуміння принципів адміністративної процедури наукою адміністративного права, то, саме поняття у ній відсутнє. Водночас науковці наголошують на тому, що принципи мають «ключове значення ефективного та раціонального регулювання адміністративно-процедурних відносин з точки зору методології, а також правильного застосування відповідних правових норм», підкреслюючи при цьому, що «принципи є тим каркасом, що допомагає не схибити як у правотворчості, так і в правозастосуванні» [2, с. 32].

Подібною є ситуація і в науці державного управління – поняття принципу адміністративної процедури відсутнє. Натомість є окремі публікації, присвячені принципам надання адміністративних послуг. Однак, зважаючи на той факт, що надання адміністративної послуги здійснюється завдяки адміністративній процедурі, ці публікації мають для нашої наукової розвідки важливе значення. Так, Т.О.Буренко вважає, що система адміністративних послуг має функціонувати на принципах прогнозування, планування, регулювання, моніторингу, аналізу, контролю та орієнтуватись на головну мету сервісної держави – задоволення потреб фізичних і юридичних осіб [7, с. 43].

Існує наукова позиція, відповідно до якої розвиток системи надання адміністративних послуг повинен здійснюватися на підставі демократичних принципів, які сприятимуть забезпеченню реалізації та захисту основних прав, свобод гро-

мадян і законних інтересів юридичних осіб. Саме принципи є тим підґрунтям, яке дасть змогу захистити права і законні інтереси особи у відносинах з державою, сприятиме обмеженню проявів свавілля, бюрократизму та корупції з боку службовців, підвищить ефективність роботи органів державної влади. Надання адміністративних послуг здійснюється за правилами та в межах адміністративної процедури, принципи якої є основоположними щодо принципів надання адміністративних послуг [19].

На думку М.Б.Острах, характеризуючи той чи інший принцип, слід урахувати його взаємозв'язок з іншими принципами, залежність від них. Принципи надання органами публічної адміністрації адміністративних послуг взаємодіють між собою в межах цілісної системи, урівноважуючи чи посилюючи один одного, що дає змогу достатньою мірою розкрити їх природу, індивідуальність і регульовані можливості. При цьому кожен принцип має структурно відведене йому місце, що дає підстави для висновку: повноцінне розкриття змісту і потенціалу будь-якого принципу можливе лише в рамках і з урахуванням його системних залежностей [17, с. 44–45].

На думку іншого дослідника, під принципами надання адміністративних послуг слід розуміти «універсальні, закріплені прямо чи опосередковано в нормативно-правових актах основні ідеологічні засади (основоположні ідеї), що відбивають сутність і специфіку адміністративних послуг як самостійного правового явища та слугують орієнтиром для практичної діяльності органів виконавчої влади та виконавчих органів місцевого самоврядування у цій сфері» [23, с. 47].

Проведений аналіз щодо розуміння принципів загалом та сфери адміністративно-процедурних відносин зокрема дає нам підстави під принципами адміністративної процедури розуміти основоположні (засадничі) ідеї, вимоги, що, будучи закріплені в актах законодавства, визначають та характеризують зміст адміністративної процедури, відображають закономірності її становлення і напрями розвитку.

Говорячи про сутність принципів адміністративної процедури, слід звернути увагу на сутнісні характеристики принципів загалом. Зокрема, науковці виділяють таке:

– принципи є соціальним явищем, оскільки вони є продуктом та результатом людської діяльності; їх виникнення зумовлюється потребами суспільного розвитку і в них відображаються закономірності суспільного життя, тобто принципи, як об'єктивні явища, відображають «потреби

та інтереси як суспільства, так і держави, а за своїм походженням мають реально відповідати існуючим відносинам» [13];

– принципи утворюють систему. Системність принципів проявляється в тому, що для людини, яка приймає рішення, важливо залежно від ситуації дотримуватися відповідного набору принципів, насамперед тих, що є обов'язковими для певної ситуації, і використовувати інші лише в разі потреби [9, с. 39–40]. Крім того, кожен принцип також виступає як системне утворення, оскільки має «складну будову, кожен з них становить набір елементів, тобто різноманітних юридичних імперативів, вимог, які тісно взаємопов'язані і взаємодіють між собою» [21, с. 50];

– принципи «є результатом наукового пізнання... Їх склад і спрямованість залежать від ступеня дослідженості закономірностей та управлінських відносин» [9, с. 45–46];

– принципи є відображенням змісту державно-управлінських процесів;

– реалізація принципів здійснюється через діяльність органів державного управління, завдяки чому формується об'єктивно-суб'єктивна залежність [5, с. 252] між принципами та діяльністю;

– принципи відіграють вирішальну методологічну роль у науковому пізнанні, оскільки є основою побудови й обґрунтування певних теоретичних концепцій та доктринальних моделей [11]. Відповідно, правове регулювання будь-якого управлінського явища (у нашому випадку адміністративної процедури) має здійснюватися з урахуванням принципових положень його природи.

Виходячи з названих характеристик принципів можна до характерних особливостей принципів адміністративної процедури віднести їх об'єктивний, системний, базовий та науковий характер, а також формування принципами об'єктивно-суб'єктивної залежності між теоретичним розумінням природи адміністративної процедури та фактичним її здійснення органами державного управління.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, провівши аналіз різних наукових підходів до визначення поняття «принцип» можна дійти висновку, що вчені в галузі науки державного управління виокремлюють два підходи, відповідно до яких принципи розуміються: 1) як закономірності; 2) як керівні (основоположні) правила, ідеї, положення. При цьому всі науковці вважають, що принципи мають бути зафіксовані нормами права. У правовій науці спостерігається поняття принципу як основоположної (засадничої) ідеї, визначеної в нормі права чи

такої, що впливає зі змісту правового регулювання та є відображенням як специфіки становлення та розвитку права, так і суспільних відносин загалом.

На підставі проведеного нами аналізу сформульовано авторське визначення поняття «принципи адміністративної процедури», під яким пропонуємо розуміти основоположні (засадничі) ідеї, вимоги, що, будучи закріплені в актах зако-

нодавства, визначають та характеризують зміст адміністративної процедури, відображають закономірності її становлення і напрями розвитку.

Запровадження в науці державного управління поняття «принципи адміністративної процедури» потребуватиме подальших досліджень, присвячених їх змісту та видам, у тому числі з урахуванням досвіду європейських країн, з метою їх запровадження в національне законодавство.

Список використаних джерел

1. Авер'янов В. Б. Нова доктрина українського адміністративного права: концептуальні позиції / В. Б. Авер'янов // Право України. – 2006. – № 5. – С. 11–17.
2. Адміністративна процедура та адміністративні послуги: зарубіжний досвід і пропозиції для України / авт.-упоряд. В. П. Тимошук. – К.: Факт, 2003. – 496 с.
3. Адміністративне право: підручник / Ю. П. Битяк (кер. авт. кол.), В. М. Гарашук, В. В. Богуцький та ін.; за заг. ред. Ю. П. Битяка, В. М. Гарашука, В. В. Зуй. – 2-ге вид., переробл. та допов. – Х.: Право, 2013. – 656 с.
4. Адміністративне право України. Академічний курс: підручник: у 2 т. / [редкол.: В. Б. Авер'янов (голова) та ін.]. – К.: Юрид. думка, 2004. – Т. 1: Загальна частина. – 584 с.
5. Атаманчук Г. В. Теорія державного управління: учебник / Г. В. Атаманчук. – 4-е изд., стер. – М.: Изд-во «Омега-Л», 2014. – 525 с.
6. Баранчик П. О. Принципи адміністративного права: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Баранчик Павло Олександрович. – Запоріжжя, 2012. – 214 с.
7. Буренко Т. О. Формування системи надання адміністративних послуг органами державної влади в Україні: дис. ... канд. наук з держ. упр.: 25.00.01 / Буренко Тамара Олексіївна. – К., 2011. – 224 с.
8. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і доп.) / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.
9. Державне управління: курс лекцій / за заг. ред. Д. І. Дзвінчука. – 2-ге вид., переробл. і допов. – Івано-Франківськ: Місто НВ, 2012. – 616 с.
10. Енциклопедичний словник з державного управління / уклад.: Ю. П. Сурмін, В. Д. Бакуменко, А. М. Михненко та ін.; за ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трошинського, Ю. П. Сурміна. – К.: НАДУ, 2010. – 820 с.
11. Завгородня В. М. Система принципів міжнародного приватного права [Електронний ресурс] / В. М. Завгородня. – Режим доступу: http://lib.uabs.edu.ua/library/P_Visnik/Numbers/1_2_2009/2.5.1.pdf
12. Кісіль З. Р. Адміністративне право: навч. посіб. / З. Р. Кісіль, Р. В. Кісіль. – 3-тє вид. – К.: Алерта; ЦУЛ, 2011. – 696 с.

References

1. Aver'yanov V.B. Nova doktryna ukrayins'koho administratyvnoho prava: kontseptual'ni pozytysiyi / V.B. Aver'yanov // Pravo Ukrainy. – 2006. – # 5. S.11-17.
2. Administratyvna protsedura ta administratyvni posluhy. Zarubizhnyy dosvid i propozytysiyi dlya Ukrainy / Avtor-uporyadnyk V.P. Tymoshchuk. – K.: Fakt, 2003. – 496 s.
3. Administratyvne pravo: pidruchnyk / Yu.P. Bytyak (ker. avt. kol.), V.M. Harashchuk, V.V. Bohuts'kyi ta in.; za zah. red. Yu.P. Bytyaka, V.M. Harashchuka, V.V. Zuy. – 2-he vyd., pererobl. ta dopov. – Kh.: Pravo, 2013. – 656 s.
4. Administratyvne pravo Ukrainy. Akademichnyy kurs: pidruchnyk: u 2 t. / [red. kol.: V.B. Aver'yanov (holova)]. – K.: Yurydychna dumka, 2004. – T.1. Zahal'na chastyna. – 584 s.
5. Atamanchuk H.V. Teoryya hosudarstvennoho upravlenyya: uchebnyk / H.V. Atamanchuk. – 4-e yzd., ster. – M.: Yzdatel'stvo «Omeha-L», 2014. – 525 s.
6. Baranchyk P.O. Pryntsyipy administratyvnoho prava: dys... k-ta yu.nauk: 12.00.07 / Pavlo Oleksandrovych Baranchyk; Derzhavnyy vyshchyy navchal'nyy zaklad «Zaporiz'kyi natsional'nyy universytet». – Zaporizhzhya, 2012. – 214 s.
7. Burenko T.O. Formuvannya systemy nadannya administratyvnykh posluh orhanamy derzhavnoyi vlady v Ukraini: dys... k-ta nauk z derzh. upravlinnya: 25.00.01 / Tamara Oleksiyivna Burenko; Natsional'na akademiya derzhavnoho upravlinnya pry Prezydentovi Ukrainy. – Kyiv, 2011. – 224 s.
8. Velykyi tлумachnyy slovnyk suchasnoyi ukrayins'koyi movy (z dod. i dop.) / uklad. i holov. red. V.T. Busel. – K.; Irpin': VTF «Perun», 2005. – 1728 s.
9. Derzhavne upravlinnya: kurs lektsiy / za zah. red. D.I. Dzvinchuka. – 2-he vyd., pereobl. i dopovn. – Ivano-Frankivs'k : Misto NV, 2012. – 616 s.
10. Entsyklopedychnyy slovnyk z derzhavnoho upravlinnya / uklad.: Yu.P. Surmin, V.D. Bakumenko, A.M. Mykhnenko ta in.; za red. Yu.V. Kovbasyuka, V.P. Troshchyns'koho, Yu.P. Surmina. – K.: NADU, 2010. – 820 s.
11. Zavhorodnya V.M. Systema pryntsyypiv mizhnarodnoho pryvatnoho prava [Elektronnyy resurs] / V.M. Zavhorodnya. – Rezhym dostupu http://lib.uabs.edu.ua/library/P_Visnik/Numbers/1_2_2009/2.5.1.pdf.

13. Колодій А. М. Принципи права: генеза, поняття, класифікація та реалізація [Електронний ресурс] / А. М. Колодій. – Режим доступу : <http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/63807/08-Kolodiy.pdf?sequence=1>
14. Малиновський В. Я. Державне управління : навч. посіб. / В. Я. Малиновський. – 3-тє вид., переробл. та допов. – К. : Атіка, 2009. – 608 с.
15. Мельтюхова Н. М. Державне управління як єдність діяльності та відносин : [монографія] / Н. М. Мельтюхова. – Х. : Вид-во Хар-РІНАДУ «Магістр», 2010. – 204 с.
16. Нижник Н. Р. Проблеми сьогодення державного управління в Україні / Н. Р. Нижник // Універ. наук. зап. – 2007. – № 3 (23). – С.14–19.
17. Острах М. Б. Провадження з надання адміністративних послуг в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Острах Маргарита Борисівна. – Дніпропетровськ, 2012.
18. Пухтецька А. А. Європейські принципи адміністративного права : монографія / А. А. Пухтецька ; за заг. ред. д-ра. юрид. наук, проф. В. Б. Авер'янова. – 2-ге вид., доопрац. і допов. – К. : Логос, 2014. – 237 с.
19. Соловійова О. М. Принципи надання адміністративних послуг [Електронний ресурс] / О. М. Соловійова // Вісн. Харків. нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна. Серія : Право. – 2013. – № 1062. – вип. 14. – С. 87–91. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/VKHiPR_2013_1062_14_22.pdf
20. Ткач Г. Сучасні принципи адміністративного права та їх концептуальне значення для оновлення змісту українського адміністративного права / Г. Ткач // Адміністративне право в контексті європейського вибору України : зб. наук. пр. – К. : Міленіум, 2004. – 196 с.
21. Уварова О. О. Принципи права у правозастосуванні: загальнотеоретична характеристика : монографія / О. О. Уварова. – Х. : Друкарня МАДРИД, 2012. – 196 с.
22. Философский словарь / под ред. И. Т. Фролова ; редкол. : А. А. Гусейнов, В. А. Лекторский, В. В. Миронов и др. ; сост. П. П. Поляков, Ю. Н. Солодухин. – 8-е изд., дораб. и доп. – М. : Республика: Современник, 2009. – 846 с.
23. Химичук К. В. Правове регулювання надання адміністративних послуг органами юстиції України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Химичук Катерина Володимирівна. – Ірпінь, 2014.
24. Юридична енциклопедія : у 6 т. / редкол. : Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. – К. : Укр. енцикл. – Т. 5: П–С. – 2003. – 736 с.
12. Kisil' Z.R., Kisil' R.V. Administratyvne pravo: navch. posib. – 3-tye vyd. – K.: Alerta; TsUL, 2011. – 696 s.
13. Kolodiy A.M. Pryntsypy prava: geneza, ponyattya, klasyfikatsiya ta realizatsiya [Elektronnyy resurs] / A.M.Kolodiy. – Rezhym dostupu <http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/63807/08-Kolodiy.pdf?sequence=1>
14. Malynovs'kyi V.Ya. Derzhavne upravlinnya: Navchal'nyy posibnyk. – 3-tye vyd., pererobl. ta dopov. – K.: Atika, 2009. – 608 s.
15. Mel'tyukhova N.M. Derzhavne upravlinnya yak yednist' diyal'nosti ta vidnosyn: [monohrafiya] / N.M. Mel'tyukhova. – Kh.: Vyd-vo Khar-RINADU «Mahistr», 2010. – 204 s.
16. 16. Nyzhnyk N.R. Problemy s'ohodennya derzhavnoho upravlinnya v Ukrayini / N.R. Nyzhnyk // Universytet-s'ki naukovy zapysky. – 2007. – # 3 (23). – S.14-19.
17. Ostrakh M.B. Provadzhennya z nadannya administratyvnykh posluh v Ukrayini: dys... k-ta yu.nauk: 12.00.07 / Marharyta Borysivna Ostrakh; Dnipropetrovs'kyi derzhavnyy universytet vnutrishnikh sprav. – Dnipropetrovs'k, 2012.
18. Pukhtets'ka A.A. Yevropeys'ki pryntsypy administratyvnoho prava: Monohrafiya / Za zah. red. d.yu.n., profesora V.B. Aver'yanova. Vyd. druhe, dooprats. i dopovn. – K.: Lohos, 2014. – 237 s.
19. Solovyova O.M. Pryntsypynadannyaadministratyvnykh posluh [Elektronnyy resurs] / O. M. Solovyova // Visnyk Kharkivs'koho natsional'noho universytetu imeni V. N. Karazina. Seriya : Pravo. – 2013. – # 1062, vyp. 14. – S. 87-91. - Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/VKHiPR_2013_1062_14_22.pdf
20. Tkach H. Suchasni pryntsypy administratyvnoho prava ta yikh kontseptual'ne znachennya dlya onovlennya zmistu ukrayins'koho administratyvnoho prava / H. Tkach // Administratyvne pravo v konteksti yevropeys'koho vyboru Ukrayiny: zb. nauk. prats'. – K.: Milenium, 2004. – 196 s.
21. Uvarova O.O. Pryntsypy prava u pravozastosuvanni: zahal'noteoretychna kharakterystyka: monohrafiya / O. O. Uvarova. – Kharkiv: «Drukarnya MADRYD», 2012. – 196 s.
22. Fylosofskyy slovar' \ Pod red. Y.T. Frolova. Red. koll.: A.A. Huseynov, V.A. Lektorskyi, V.V. Myronov y dr. Sost. P.P. Polyakov, Yu.N. Solodukhin. – 8-e yzd., dorab. y dop. – M.: Respublyka; Sovremennyk, 2009. – 846 s.
23. Khymychuk K.V. Pravove rehulyuvannya nadannya administratyvnykh posluh orhanamy yustytysiyi Ukrayiny: dys... k-ta yu.nauk: 12.00.07 / Khymychuk Kateryna Volodymyrivna; Natsional'nyy universytet derzhavnoyi podatkovoyi sluzhby Ukrayiny. – Irpin', 2014.
24. Yurydychna entsyklopediya: V 6 t. / Redkol.: Yu.S. Shemshuchenko (holova redkol.) ta in. – K.: «Ukr. entsykl.», T. 5: P–S. – 2003. – 736 s..